

Розділ 1

Багатство

Герш ніж узялись за цей наратив, ось вам два запитання. Запишіть свої відповіді — ми повернемося до них наприкінці першої частини.

Будь ласка, прочитайте обидва твердження і запишіть, яке життя оберете для себе — Життя А чи Життя Б.

Життя А. Ви — багатий. Ви часто почуваєтесь нещасним.

Життя Б. Ви — не багатий. Ви майже ніколи не почуваєтесь нещасним.

Будь ласка, прочитайте обидва твердження і запишіть, яке життя оберете для друга* — Життя А чи Життя Б:

Життя А. Ваш друг — багатий. Він часто почувається нещасним.

Життя Б. Ваш друг — не багатий. Він Україн рідко почувається нещасним.

Їх називали рушієм світу й коренем зла. Правда в тому, що гроші можуть бути всім, чим ми хочемо, залежно від того, як ми їх використовуємо й ними зловживаемо. Гроші дозволяють нам об'єднуватись і співпрацювати в торгівлі товарами й послуга-

* Задля гендерної рівності ми чергуватимемо друга з подругою.

ми по всьому світу. Якби завтра їх не стало, більшість суспільств у світі занепала б. Без грошей у кишенях і на банківських рахунках ми могли б залишитись без їжі й даху над головою. І все ж гроші як такі не мають цінності: це лише засіб задоволення наших бажань та забаганок і гонитви за щастям.

Стати багатшим — популярна мета. Уряди в усьому світі відслідковують економічний статус своїх громадян за допомогою загальнонаціональних опитувань і показників на зразок валового внутрішнього продукту (ВВП), грошового еквіваленту всіх товарів і послуг, які виробила країна за певний період (зазвичай його підраховують кожні три місяці). Багато хто візнає, що ВВП — це дуже поганий показник прогресу; всі форми економічної діяльності роблять свій внесок у зростання, навіть бензин, який ви витрачаєте в заторі, забруднюючи повітря й дратуючись. І все ж «економічне зростання перетворилось на фетиш... вівтар, на який ми ладні принести будь-яку жертву»¹⁹. Отакою є влада наративу, який заохочує нас стати багатими.

Згідно з опитуванням центру досліджень П'ю (2008), більше половини американців вважає, що для них важливо «бути багатими»²⁰. Опитування американської групи Heartland Monitor (2004) показало: половина американців згодна з тим, що багатство є необхідним компонентом хорошого життя²¹. Британці також шанують багатство. Наприклад, газета Sunday Times ось уже тридцять років раз на рік друкує «Список багатіїв» — найбагатших людей і родин, які живуть у Великій Британії. Подумайте про всіх знайомих, які прагнуть заробити більше грошей, навіть якщо вони вже й так досить багато заробляють. Ми не надто довірюємо тим, хто каже, що гроші не так багато для них значать.

Треба зважити й на соціальне благополуччя. Податки на багатство і заробітки можна використати для подолання бідності та фінансування галузей, якими нехтує ринок: охорони здоров'я і освіти. З іншого боку, зосередження на зростанні ще сильніше спрямовує наші зусилля у бік виробництва і споживан-

ня «речей» із сумнівними дивідендами на користь чийогось щастя. Як зазначив у своїй книжці «Ціна нерівності» Джозеф Стігліц, окрім індивіди, такі як Альберт Ейнштейн, роблять неймовірний внесок у суспільне благо, але не отримують нагороди від економічної системи, тому наратив багатства може підштовхнути інших можливих Ейнштейнів до грошовитих професій²². На верхівці економічної драбини й у «Списку багатіїв» газети Sunday Times, найімовірніше, є місце тим, хто вдало експлуатує ринкові особливості, спадкоємцям багатства або й прихильникам не надто корисних для суспільства методів і практик.

Строго кажучи, під «багатством» мається на увазі накопичення активів у вигляді заощаджень, інвестицій і власності. Їх не так просто оцінити. У цій книжці я переважно орієнтуватимуся на доходи. З часом дохід і багатство стали міцно пов'язувати: люди, які більше заробляють, зазвичай накопичують більше активів. Утім, певної митті вони можуть бути дуже далекими одне від одного: у багатьох пенсіонерів низькі доходи, але високий рівень багатства, а деякі молоді люди отримують великі зарплати, але не мають жодних активів. Коли будете розглядати докази, пам'ятайте, що багатство зазвичай є кращим показником заможності, ніж дохід, адже воно краще відображає справжню купівельну спроможність²³.

Заможніший... і щасливіший?

Який зв'язок між доходом і щастям? Якщо міряти щастя задоволеністю життям, його зв'язок із доходом зменшується з ростом доходу, але більшість досліджень показує, що абсолютно він не зникає²⁴. Зв'язок задоволеності життям і доходу ніколи не бував значним, особливо порівняно з іншими аспектами життя, такими як наявність позитивних соціальних стосунків, хорошого фізичного і ментального (психічного) здоров'я²⁵.

Проте дослідження за дослідженням показує, що бідність робить людей нещасними²⁶. Щоб проілюструвати це, Кейт Лаф-

фан, Аліна Веліас і я вивчили найнешансніших за даними Міністерства національної статистики Великої Британії (МНЦ), отриманих на основі щорічного перехресного дослідження майже двохсот тисяч людей, починаючи з 2011-го. МНЦ ставить чотири запитання про щастя, які запропонували Річард Леядрд, Роб Меткалф і я. На кожне треба було відповісти оцінкою від 0 до 10, де 0 означає «зовсім ні», а 10 — «абсолютно так»:

1. Наскільки ви загалом задоволені своїм життям?
2. Наскільки ви відчуваєте, що те, чим ви займаєтесь в житті, чогось варте?
3. Наскільки щасливим ви вчора почувалися?
4. Наскільки тривожно ви вчора почувалися?

Може, ми й не дійдемо згоди щодо найкращого запитання про щастя, але, ймовірно, погодимося, що людина, яка ставить оцінку 4 або нижче на три перших запитання і 6 або вище на останнє, почувається не надто добре. Згідно з цим критерієм, близько одного відсотка опитаних МНЦ є нешасними. Це приблизно 1700–2000 людей на кожен із п'яти років, протягом яких проводилось опитування (і загалом близько півмільйона британців). Заробіток менший за 400 фунтів на тиждень (або близько 20 000 фунтів на рік) — один з факторів, який збільшує шанси бути серед одного відсотка найнешансніших. Заробляєте більше за 400 фунтів на тиждень — і ось уже вам треба вищої платні. Коли основні потреби задоволені, бажання все більшої кількості грошей дає все менші дивіденди у вигляді щастя.

Таке невелике опитування не покаже, як люди почуваються день у день. Щоб пояснити вплив доходу на відчуття щастя, Лора Кудрна проаналізувала ATUS — American Time Use Survey, тобто Американське дослідження використання часу. До її даних я буду часто звертатись протягом усієї книжки. Це дослідження проводиться більше десяти років і дозволяє аналітикам оцінити кількість часу, протягом якого люди зайняті певною щоден-